

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАМ'ЯТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Стаття присвячена вивченню особливостей пам'яті дошкільників у різних видах діяльності та в умовах присутності знайомих їм людей. Подано рекомендації для психологів з вивчення та вихователів з розвитку пам'яті дошкільників.

Ключові слова: пам'ять, дошкільний вік, мимовільне запам'ятовування, довільне запам'ятовування, обсяг пам'яті, умови розвитку пам'яті.

Постановка проблеми. Дошкільний вік є важливим періодом розвитку дитини. В цей час відбувається інтенсивне формування особистості, її пізнавальних процесів, зокрема пам'яті.

Актуальність дослідження полягає в необхідності виявлення тих чинників, які визначають продуктивність запам'ятовування в дошкільному віці.

Мета статті полягає в теоретичному вивченні психологічних особливостей пам'яті та аналізі методик їх дослідження в дошкільному віці.

Завдання дослідження:

1. Вивчити продуктивність запам'ятовування дошкільників у грі, праці, лабораторному досліді та під час прослуховуванні розповіді.

2. Виявити особливості запам'ятовування дошкільниками матеріалу в умовах присутності знайомих їм людей.

3. Вивчити обсяг довільної образної пам'яті дошкільників.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблема пам'яті залишається в центрі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних психологів. Сутність і закономірності пам'яті пояснюються з позицій асоціативної, гештальтпсихологічної, біхевіористичної, когнітивної та діяльнісної теорій пам'яті. Відмінності в поглядах на пам'ять визначаються неоднаковим розумінням її природи.

Вітчизняні дослідники визначають пам'ять як процес запам'ятовування, зберігання, відтворення і забування різноманітного досвіду [1; 4; 11].

Проблему розвитку пам'яті в дошкільному віці досліджували Л.С.Виготський [1], Н.М.Гнедова [2], З.М.Житнікова [3], П.І.Зінченко [4], З.М.Істоміна [5], Є.Д.Кажерадзе [6], Т.А.Корман [7], О.М.Леонтьєв [8], Г.О.Люблінська [9], А.О.Смирнов [11] та інші психологи.

Аналіз досліджень розвитку пам'яті показав, що в дошкільному віці переважає мимовільна образна пам'ять; пам'ять все більше об'єднується з мовленням і мисленням, набуваючи інтелектуального характеру; складаються елементи довільної пам'яті як здібності до регуляції даного процесу спершу з боку дорослого, а згодом і самої дитини. Також психологи відзначають, що формуються передумови для перетворення процесу запам'ятовування в особливу розумову діяльність для оволодіння логічними прийомами

запам'ятовування. Із накопиченням й узагальненням досвіду поведінки і спілкування з дорослими й однолітками розвиток пам'яті дошкільника включається в розвиток його особистості.

Питанням запам'ятовування дошкільників у різних видах діяльності присвячені дослідження П.І.Зінченка [4], З.М.Істоміної [5], А.О.Смирнова [11]. Аналіз цих досліджень показав, що більший ефект запам'ятовування виявляється в грі, ніж у ситуації лабораторного досліду.

Результати дослідження та їх обговорення. Емпіричне дослідження психологічних особливостей пам'яті дошкільників тривало у декілька етапів. Перший етап був присвячений виявленню особливостей запам'ятовування дошкільників за методикою “Вивчення запам'ятовування у різних видах діяльності”(за З.М.Істоміною) [5]. На другому етапі вивчались особливості заучування дошкільниками слів, використовуючи методику “Заучування слів у присутності інших людей ” (за Н.М.Гнедовою, С.М.Єліновою) [2]. Третій етап полягав у виявленні особливостей розвитку образної пам'яті за методикою “Виявлення обсягу довільної образної пам'яті дошкільників” (за описом Г.А.Урунтаєвої, Ю.О.Афонькіної) [10].

У дослідженні брали участь 60 дошкільників 3-6 років навчального закладу № 75 м. Кременчука Полтавської області.

У процесі виконання мнемічних задач дошкільниками у різних видах діяльності (грі, праці, слуханні розповіді, лабораторному досліді) була виявлена найменша продуктивність безпосереднього (короткочасного) запам'ятовування у лабораторних дослідях. У той час як зростання показників запам'ятовування з віком було найбільш значущим саме в цих дослідях (а також у дослідях із слуханням розповіді, в яких у молодших дітей ефект запам'ятовування був помітно нижчим, ніж у грі та на заняттях з праці). Виявлена деяка перевага запам'ятовування на заняттях з праці порівняно з грою. Запам'ятовування ж у процесі слухання розповіді показало різні результати залежно від віку: низькі у дітей трьох років і вищі (ніж у грі чи заняттях з праці) у більш старших дітей.

За якісними особливостями – запам'ятовування і відтворення виділено три мнемічні рівня дошкільника. Для першого рівня характерна відсутність виділення мети запам'ятати чи пригадати, для другого – наявність цієї мети, але без використання способів, спрямованих на її здійснення, для третього – використання цих способів.

З віком різко зменшується кількість дітей, у яких спостерігається низький рівень, і збільшується кількість дітей, що виявляють найвищий рівень. Частота другого рівня спершу збільшується, потім (з п'яти років) зменшується. Спостерігається помітний збіг кількісних показників продуктивності запам'ятовування з рівнями мнемічної діяльності. За продуктивністю запам'ятовування дошкільні групи з віком стають більш однорідними.

Результати дослідження запам'ятовування матеріалу в присутності інших людей свідчать про те, що присутність інших людей впливає на результати запам'ятовування дитиною матеріалу і на його поведінку в процесі запам'ятовування.

Як показали результати дослідження, запам'ятовування чотирирічними дітьми в присутності вихователя є високим (73,3%), середнім – при спілкуванні з одним експериментатором (52,3%), меншим – у присутності матері дитини (46,6), низьким – у присутності друга (40,0%). Запам'ятовування шестирічними дітьми в присутності вихователя, в присутності експериментатора, в присутності матері є майже однаковим (відповідно 81,6%, 81,3%, 81,0%), а в присутності друга – нижчим (71,6%).

При спостереженні за поведінкою дітей у ході дослідження було відмічено, що присутність однолітка протилежної статі дисциплінує роботу пам'яті, однолітка однієї статі – відволікає. Присутність вихователя робить ситуацію дослідження схожою на навчальне заняття, що й активізує роботу пам'яті дитини. Присутність матері дитини створює неробочу обстановку для чотирирічної дитини і відволікає її від завдання, у шестирічної дитини, навпаки, стимулює пізнавальну діяльність.

Отже, запам'ятовування дошкільником матеріалу суттєво залежить від особливостей конкретної ситуації тестування пам'яті, зокрема, від присутності при цьому знайомих йому людей. Присутність інших людей сприяє актуалізації у дитини пов'язаних із ними поведінкових установок, які впливають на процес запам'ятовування матеріалу, визначаючи тим самим і його кінцевий результат.

За результатами вивчення обсягу довільної образної пам'яті дошкільників, було виявлено, що діти п'яти-шести років виявили високу продуктивність при відтворенні знайомих їм предметів, ніж картинок та геометричних фігур. П'ятирічні діти запам'ятали та відтворили 62,5% предметів, 50,8% картинок, 46,6% геометричних фігур. Шестирічні діти запам'ятали та відтворили 85,8% предметів, 69,2% картинок, 58,3% геометричних фігур.

Також було відмічено, що продуктивність запам'ятовування і відтворення збільшується з віком і залежить від змісту матеріалу, що запам'ятовується. Продуктивність запам'ятовування і відтворення предметів виявилася більшою за продуктивність запам'ятовування картинок та геометричних фігур.

Висновки. Таким чином, у дошкільному віці зміст діяльності дітей визначає продуктивність їх запам'ятовування. Присутність під час запам'ятовування дошкільниками знайомих людей впливає на його особливості. Зміст матеріалу, що запам'ятовується дошкільниками, визначає обсяг їх довільної образної пам'яті.

Аналіз проведеного дослідження дозволив розробити рекомендації для психологів по вивченню і вихователів по розвитку запам'ятовування дошкільників. Використані у дослідженні методики можуть бути застосовані психологами, що працюють в дитячих садках, для вивчення особливостей пам'яті дошкільників.

Велику роль у формуванні пам'яті дитини дошкільного віку відіграє правильна організація виховного процесу взагалі і організація дитячої діяльності вихователем. Від того, як організована діяльність дитини (постановка перед нею спеціальної мети запам'ятати й пригадати потрібний матеріал, пов'язування задачі на запам'ятовування з мотивами її діяльності,

формування в дитини способів запам'ятовування), здебільшого залежить і ефективність її запам'ятовування.

Сприятливі умови для розвитку довільного й осмисленого запам'ятовування і відтворення створюють організовані дорослими спеціальні дитячі заняття – дидактичні ігри, малювання, конструювання, заняття з розвитку мовлення тощо. Оскільки діяльність дошкільників спрямована на найближчі цілі, то зміст матеріалу, який пропонує дорослий для запам'ятовування, повинен бути їм потрібним і цікавим.

Слід так організувати діяльність дитини, щоб у неї виникала необхідність виділити з оточуючого й запам'ятати ті чи інші об'єкти та відношення між ними. Це слугуватиме основою для постановки власне мнемічної мети. Спершу дорослий повинен ставити мету діяльності дитини і вказувати, що і для чого слід виділити й запам'ятати, підказувати способи запам'ятовування й підкріплювати (схваленням чи осудом) отриманий результат. Згодом треба спонукати дитину самостійно виділяти й словесно формулювати мнемічну мету.

Створення в дошкільному віці сприятливих умов для розвитку осмисленого запам'ятовування, формування у дитини елементів довільної пам'яті має істотне значення для подальшого психічного розвитку. Виховання у дитини дошкільного віку елементів довільної пам'яті, формування в неї вміння свідомо ставити перед собою мету запам'ятати, пригадати й залучити до цього потрібні способи є необхідною передумовою успішного навчання дитини в школі.

Результати нашого дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми. Важливим є проведення дослідження відстроченого відтворення (через один-два дні після заучування) дошкільниками того, що вони запам'ятали під час виконання різних видів діяльності; виявлення кореляцій між продуктивністю безпосереднього й відстроченого відтворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Проблема культурного развития ребенка / Л.С. Выготский // Вестник Московского университета. Психология. – 1991. – № 4. – С.5-18.
2. Гнедова Н.М. Произвольная память детей 4 и 6 лет в условиях общения / Нина Михайловна Гнедова, Светлана Михайловна Елинова // Вопросы психологии – 1985. – № 3. – С. 67-71.
3. Житникова Л.М. Учите детей запоминать / Лариса Михайловна Житникова. – М.: Просвещение, 1985.– 96 с.
4. Зинченко П.И. Непроизвольное запоминание / Пётр Иванович Зинченко. – М : Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 561 с.
5. Истомина З.М. Развитие памяти: Учебно-методическое пособие / Зинаида Михайловна Истомина. – М.: Просвещение, 1978. – 120 с.
6. Кажерадзе Е.Д. Роль слова в запоминании и некоторые особенности памяти ребенка / Е.Д. Кажерадзе // Вопросы психологии. – 1960. – С.34-42.
7. Корман Т.А. К характеристике активности воспроизведения у дошкольников / Т.А. Корман // Советская педагогика. – 1945. – № 9. – С.57-61.

8. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Издательство Московского университета, 1981. – 584 с.
9. Люблинская А.А. Детская психология [учебное пособие для студентов педагогических институтов] / Анна Александровна Люблинская. – М.: Просвещение, 1971. – 415 с.
10. Практикум по детской психологии [пособие для студентов пед. институтов, учащихся пед. училищ и колледжей, воспитателей детского сада] / [ред. Г.А. Урунтаева] – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. – 291с.
11. Развитие логической памяти у детей / [ред. А.А. Смирнов]. – М: Просвещение, 1976. – 255 с.

SUMMARY

The article is devoted the study of features of memory of under-fives in the different types of activity and in the conditions of presence of acquaintances by him people. Recommendations are given for psychologists on a study and educators on development of memory of under-fives.

Keywords: *memory, preschool age, involuntary memorizing, arbitrary memorizing, volume of memory, terms of development of memory.*